

novi socijalni pokreti

valentina krtinić

Blaženka DESPOT, »EMANCIPACIJA I NOVI SOCIJALNI POKRETI«, CITRO, Osijek, 1989.

U informacijsko-refleksivnom vakuumu koji je donedavno postojao o novim društvenim pokretima pojavio se i esej Blaženke Despot »Emancipacija i novi socijalni pokreti«. Loriciran je u kontinuitetu autoričnog bavljenja nekim singularnim aspektima novih društvenih pokreta (*»Žensko pitanje i socijalističko samoupravljanje«*, CEKADE, Zagreb, 1987.), kao i problemima tretmana emancipacije i marksističkog ideologiji i u savremenoj lelici, naročito u samoupravljanju.

Despotova kroz klasičnu nemačku filozofiju i savremenu političku sociologiju anglo-tevtonskog područja vodi čitaoca sa izvanrednom pouzdanostu, od Hegela do Klause Ofeu. Moćna reč »emancipacija« ovdje je predmetom kritičkog (re)definisanja, dakle predmet je naučnog promišljanja u ultra-modernom smislu reči, po kome ovaj logički proces ima esencijalni značaj po fundiranje naučnog saznanja. Usredsređeno čitanje Hegela koje je bilo primum mobile za ovo delo vidljivo je ne samo iz prebrojavanja fusnota nego i pri samom pogledu na sadržaj u koji je inkorporiran trijadni skelet. Oslobođanje žene između političke i ljud-

»društvu koje ne pojmi uzroke svoje vlastite krize i mogućnosti da surađuje s onim pokretima i snagama koji su nosioci ideja za koje su se socijalistička društva normativno opredijelila«). Despotova razotkriva misaonu autentičnost kvazi-etablirane levice, njen ne-transcendentni stav u odnosu na društvo kome se pokušava usprotiviti, štaviše ukinuti ga. Produktivistička logika industrijskog društva i ergokratska logika socijalizma odnose se prema autentičnom ženskom pitanju kao prema nečemu potpuno nečitljivom. Štaviše, kaže autorica, feminizam ne samo da je u odnosu na tradicionalnu levicu novi društveni pokret, nego nadilazi i celinu novih društvenih pokreta.

Sa kakve to podloge novi društveni pokreti odskaku u odnosu na stare? Sa kakve to čini feminizam u odnosu na ostale nove društvene pokrete? »Stari« društveni pokreti, među njima i »stari« ženski pokret i njegove dve utoke — Despotova ih naziva radanskom i proletarskom — tražili su prostor emancipacije u jednakosti, transnegelijanski shvaćenoj: jednakosti političkih prava i pravu na jednaku nadnicu. No, svima izgubljenim iluzijama pravne

društva. Pojam, vrednosti života, izbija u prvi plan, »zeleno« postaje pretpostavka svega, a neofeminizam se zaodeva tom bojom i bez trunke samodopadljivosti nastavlja dalje: u analizu patrijarha; radikalni odlazi još dalje u analizu pola, prirode, i u spekulacije o mogućim i poželjnim usmerenjima bioinženjeringa. Redukcija emancipacije na kontrolu telesnosti samo je, kaže Despotova, istorijska modifikacija progona veštica. Do filozofijskog preispitivanja pojma emancipacije dolazi se preko preispitivanjem pojma *racionalnosti*, a ne telesnosti. Tako naša autorica izbegava zamku radikalizma, a zasad, kako izgleda, i progon veštica.

Osim toga, ona se u kritiku utopije rada i u novu, zelenu utopiju, otiskuje uz snažne zavese levice. Gajući skepsu, ne gubi nadu, a božanstva ne baca pod noge samo zato što su ih golubovi uneredili. Socijalističko samoupravljanje, veli, jeste oblik demokratije, pa premda je, kako i Helerovala kaže, demokratije samo pitanje distribucije moći a ne ukidanja volje za moć, to je jedino na vidiku društvo koje može »ozbiljiti empirijske univerzalne ljudi nošene empirijskim novim socijalnim pokretima«, no uz ogradu — ukoliko samoupravljanje nije »puka novotarija«. Zapravo, leve utopije ne mogu da opstanu bez (neofeminizma, jer »neautoritarne odluke, neautoritarni odnosi koje omogućava bazična demokratija, nezamislivi su bez feminističkih pokreta«.

Na stranu stilske figure, Bog u nove utopije ulazi na velika vrata. On čak ni iz marksizma XIX veka nije do kraja proteran. Ono što je kod Marksa hegelijansko, rastvaranje prirode u istorijskom materijalizmu, nije i jedino što marksizam nudi kao način oblikovanja odnosa između čoveka i prirode. Baš nasuprot njemu, Engels čoveka i prirodu posmatra u jedinstvu, kao celovit kontekst, takoreći holistički, pa Despotova citira sledeće njegove reči: »Mi hoćemo da odstranimo s puta sve što se proglašava natprirodnim i nadljudskim, i time udaljiti neistinitost, jer pretenzija ljudskoga i prirodnoga da bude nadljudsko i natprirodno jest korijen svake neistinitosti i laži.«). Kroz savremeno mišljenje struji nastojanje da se priroda opet »začara«, da joj se vrati onaj dignitet samosvojnosti i samobitnosti koji je imala pre vrhunca nemačke klasične filozofije. Od postvarenja prirode klatno se vraća čak prema postvarenju čoveka, pa ekstremna desnica takođe ima svoju varijantu ovoga »začaravanja« — Grul bi da ekološku nuždu ostvari svetskom vladom i centralizacijom, uz elemente tolerantnosti, ako se ona može javiti tek u elementima. Levi ekstremista Harih ogradišvi se i od samoupravljanja i od anarhizma nudi projekat koji se suštinski i ne razlikuje od real-socijalizma. Po citatu B. Despot vidi se da je ovaj projekat (iako zapravo prepis realnosti koja je već pokazala ekološki porazne posledice) nastao 1975. godine. Tako nasuprot dominantnom kašnjenju i sporohodnosti istorije u odnosu na individuu individua Harih neverovatno kasni na čas koji je odavno počeo, i k tome prepisuje svoj zadatak od lošeg daka. A desno od njega Grul, impregniran tolikim strahom da na njega zapravo i ne treba trošiti reči. »Zapreka ljudskoj emancipaciji je postarenje, kako u odnosu čovjeka i prirode, tako i u odnosu čovjeka i čovjeka«, a ako Grulovu »svetsku mašinu«, jer nešto toliko centralizovano i hijerarhijsko ne može biti dugo do mašina, stavimo u prirodu shvaćenu onako rupičasto, onako nahereno i nestašno kako to sugerije kvantna fizika, onda njegov projekat stoji daleko ispod nivoa deteta koje peva da rastera strah.

No, teško je složiti se sa tvrdnjom da emancipacija od patrijarha znači emancipaciju uopšte od dominacije. Razloga su najmanje dva: 1) matrijarhat je takode bio dominacija i zanimljivo bi bilo videti dokaze da se on ne može u budućnosti ili sada a na kakvom drugom prostoru obnoviti, 2) utelovljenje neautoritarnog, blagog, dakle ženskog u celini ljudskog daje rajski rezultat jedino ceteris paribus, tj. da se istorija zarobi u retortu, a da izvan nje ostane tušta mogućnost bioinženjeringa i psiho-inženjeringa koje još nisu izašle sa dna Pandorine kutije.

žena kao političko biće

ante scriptum

Došao je trenutak da se horizont društvene nauke u Jugoslaviji dopuni još jednim stanovištem — stanovištem žene. Društvo koje teži tome da ojača sferu privatnog spram javnog jača, zapravo, sferu koja je tradicionalno ženska. Zajednica koju očekuju socijalni potresi, ali koja se i sprema za novu epohu — epohu hrabrosti i preuzimanja rizika pojedinca za sopstvenu budućnost, mora da promisli funkcije porodice, čiji je stub dakako žena. Država koja želi da prekine »tradiciju« rasipanja nužno će se oslanjati na privatnu racionalnost i ekonomičnost, vrednosti čiji je nosilac tradicionalno žena. Njoj će biti upućivani pozivi da ublaži biološku ugroženost svog naroda.

Odgovori su već različiti, no da li ih razumemo? No, »žena ne postoji«, kaže Žak Lakan i ostavlja nas zbunjene u započetom dijalogu. Ko kome govori? Pretvara li se dijalog u unutrašnji monolog ljudskosti? A jezik? I kojeg se Velikog Označitelja prestono ljuđa?

Odkrknimo vrata razumevanja.

VALENTINA KRTINIĆ

ske emancipacije sklupa se kao sinteza ponad političke emancipacije i ljudske emancipacije kao dveju antitetičkih starih paradigmi. No, na noge postavljene hegelijanski obrazac mišljenja grana se i usložava, da bi se kritički razložio i pojam volje za moć koga praktički destruiraju novi društveni pokreti (po shemi Despotove naročito ekološki), da bi u zaključnom poglavju bilo izloženi emancipacijski potencijali utopijskih snaga u nejednakostraničnom troglu ekoloških pokreta, feminizma i alternativnih tehnologija.

Iznenadjenje na pragu ove knjige verovatno će doživeti mnogi čitaoci koji u njoj potraže ekvilibrističku litaniju o celini novih društvenih pokreta po principu ravnopravne zastupljenosti u fokusu autorične pažnje. Naprotiv, uvodna reč ovdje jasno pokazuje kuda je Despotove odvelo istraživanje — u zaključak o najvećem radikalnom naboju smeštenom upravo u feministički pokret, dakako novi, daleko većem nego u drugih takode novih društvenih pokreta. Parafrazirajmo Marksa — ako biti radikalnan znači zahvatiti stvar u korenu, onda je koren svakog čoveka — žena. Prolog eseja objašnjava da se sintagma »žensko pitanje« ima pojaviti isključivo u navodnicima ukoliko se ono shvata kao izvedenica, drugorazrednost, nešto takoreći prostije no pitanje ljudske emancipacije uopšte. Kao i jevrejsko, kao i nacionalno i sva druga »pitanja«, objašnjava B. Despot, ovo »pitanje« nosi svoj degradirajući navodnički žig u svim prilikama gde se izlaže

jednakosti pridružile su se još dve: »izjednačene« žene su dodatna konkurencija na tržištu radne snage, a u porodici i dalje ostaje specifična podela rada. Razlika između dva pomenuta rukavca starog feminizma dađe se izvesti iz utopije rada. Preko tog terena, koji su decenije real-socijalističkih iskustava dobro ras-kvasile, na sasvim drugu stranu prelaze novi društveni pokreti. Možda bi Despotova radije rekla da ga nadleću. »Odumiruća« država i nepriznavanje autonomije patrijarhatu u odnosu na klasno društvo prostor su iz koga se posvuda prelijeva nerešeno »žensko pitanje«. Naša autorica, nasuprot npr. Klausu Ofeu, smatra da u nas razlikovanje građanskog društva i političke države jeste i te kako operacionano, zato što u društvima utopije rada realna razlika još uvek postoji, a građansko društvo u njima nije politizovano nego je u procesu ukidanja. »Novu paradigmu« su otuda poneli srednji slojevi ne radništvo, inspirišući i nove teorije o revolucionarnom subjektu (*Markuze*...). Etablirane socijalističke feministkinje Despotova optužuje da podvajaju žene na one koje bi da se oslobode od rada, i na one koje nalaze *samoaktualizaciju* u radu. Još i pokreti šezdesetih godina smatraju »žensko pitanje« tj. pitanje porodice i braka partikularitetima, za razliku od neofeminizma koji ih smatra prirodnim temeljima građanskog društva i političke države, a pojavio se već u istoj dekadi, da bi izbio s novom svežinom u osamdesetim. Uz novu tehnologiju, nije više pojam rada temeljni pojam

1) B. DESPOT: »Emancipacija i novi socijalni pokreti«, str. 15.
2) Engels, F.: »Položaj Engleske«, »Rani radovi«, str. 126, prema B. Despot: »Emancipacija i novi socijalni pokreti«, str. 91.